

historische onderzoek naar stedelijke architectuur en architectuurbeleid vanuit een langetermijnperspectief.

Inge Bertels

Vrije Universiteit Brussel en Universiteit Antwerpen; en

Jelena Dobbels

Vrije Universiteit Brussel

R. Stein & J. Pollmann (red.), *Networks, regions and nations. Shaping identities in the Low Countries, 1300-1650*, Leiden-Boston, 2010 (Studies in medieval and reformation traditions, 149) ISBN 978 900418024 6.

Hoewel het aantal publicaties over identiteit(svorming) in de geschiedenis niet te tellen is, en het begrip 'identiteit' eigenlijk een passe-partout begrip is voor allerlei onderzoek, is deze verzamelbundel toch een coherent en waardevol werk geworden. De papers van een colloquium uit 2007 vormen de basis, maar ze werden herschreven aan de hand van een uitmuntend essay van Peter Hoppenbrouwers over de theorievorming rond het onderwerp, en het boek is van een samenvattende inleiding door Robert Stein voorzien. De bundel concentreert zich voornamelijk op 'nationale' en 'regionale' identiteiten en wil te weten komen hoe er een gevoel van lotsverbondenheid tussen de verschillende gewesten in de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne Nederlanden is ontstaan. We leren in boeiende essays dat vele – weliswaar bekende – aspecten verantwoordelijk zijn voor de vorming van (verdwenen) identiteiten, zoals oorlog (Steven Gunn over de Habsburgse periode), mythevorming (Sjoerd Bijker over vijftiende-eeuws Brabant en Justine Smithuis over Friesland), vorstelijke ceremonies en propaganda (Anne-Laure van Bruaene over zestiende-eeuws Gent en Alastair Duke met een onderzoek naar het vroegmodern gebruik van woorden zoals '*patria*'), maar we krijgen toch ook minder bekende 'identiteitsvormers' voorgeschoteld, zoals aspecten van herinneringscultuur. Judith Pollmann toont bijvoorbeeld aan hoe bepaalde ideeën over de zestiende-eeuwse rechtvaardiging van het verenigd verzet tegen de Spaanse heerschappij rond en na 1600 op kritiek stuitten en herinneringen aan die opstand geherinterpreteerd werden om op verschillen tussen Noord en Zuid te wijzen. In zijn essay over de vijftiende-eeuwse Zuidelijke Nederlanden demonstreert ook Peter Arnade hoe bepaalde vorstelijke initiatieven om een 'nationale' identiteit te creëren, in dit geval de bestraffingen van steden door de Bourgondische en Habsburgse heersers, een averechts effect hadden omdat de normaal als 'passief' gepercipieerde onderdanen een dergelijk manoeuvre van bovenaf 'actief' contesteerden. Meer nog, de bestraffing van een stad vormde dan wel een toetssteen van de identiteit van stedelingen, maar één die dan als een rechtvaardiging van toekomstig verzet voortleefde in de herinnering. Zoals ook Robert von Friedeburg in zijn essay over het zestiende-eeuwse Roomse Rijk besluit, een lokale identiteit is soms moeilijk te manipuleren.

Geen bundel is volledig, maar toch blijft het jammer dat we in het boek geen bijdrages over de Franstalige Nederlanden aantreffen. Deze bundel claimt de hele Nederlanden te bestuderen, maar zuidelijker dan Brussel komt men niet (de tekst van David Potter over vroegmodern Frankrijk buiten beschouwing gelaten). Evenzeer had men de ingeslagen weg van Pollmann verder kunnen bewandelen. Zoals Steven Gunn

stelt, was oorlog en onenigheid tussen streken en steden in de Nederlanden tegen een ‘buitenlandse’ vijand steeds een motor in de vorming van het zelfbeeld van de bewoners van de Lage Landen. Maar buiten het essay van Aart Noordzij over de haat-liefde-verhouding tussen Gelre, de andere ‘Nederlandse’ gewesten en het Keizerrijk wordt er amper ingegaan op de gevolgen van interne verdeeldheid op identiteitsvorming in de Nederlanden. Een diepgaand onderzoek naar bijvoorbeeld de veertiende-eeuwse spanningen tussen Brabant en Vlaanderen, naar de latere oorlogen tussen bijvoorbeeld Utrecht en de eerste Habsburgers, of over factiestrijd in Holland, kon nagaan hoe stedelingen en plattelandsbewoners zich hebben afgezet tegen politieke opponenten in de Nederlanden om hun groepsgevoel te onderbouwen. Want uit de vele essays blijkt dat, ondanks pogingen tot de vorming van eenheid, inwoners van deze streken steeds hun eigenheid hebben benadrukt, bijvoorbeeld om het bezit van bepaalde privileges te rechtvaardigen. De inherente spanning van het begrip identiteit (zoals Peter Hoppenbrouwers aanstipt) die namelijk inhoudt dat het begrip wijst op de eigenschap van mensen om zowel verschillen als gelijkenissen met anderen te benadrukken, wordt in deze bundel dus eigenlijk relatief ongelijk benaderd. Er zou dus nog een boek over de vorming van identiteit in de Nederlanden mogen verschijnen, maar dat zal hoe dan ook niet om deze bundel heen kunnen.

Jelle Haemers
KU Leuven

Maurits Ebben, Henk den Heijer en Joost Schokkenbroek (red.), *Alle streken van het kompas. Maritieme geschiedenis in Nederland* (Zutphen: Walburg Pers, 2010) 351 p. ISBN 978 90 5730 662 4.

Femme Gaastra is vooral bekend vanwege zijn onderzoek naar de *voc* – zijn vele malen herdrukte *De geschiedenis van de voc* mag gelden als het standaardwerk bij uitstek – maar van 2003 tot zijn pensioen in 2010 was hij hoogleraar maritieme geschiedenis aan de Universiteit van Leiden – de bekroning van een veertigjarige carrière. Bij zijn afscheid kreeg hij het hier te bespreken album *amicorum* dat negentien bijdragen bevat van (oud-)collega’s die zich bezig houden met – vooral – maritieme geschiedenis in de brede zin van het woord.

De ruimte ontbreekt om hier alle bijdragen te bespreken, en zoals het feestbundels betaamt is de inhoud zeer gevarieerd, reden waarom hier slechts een paar artikelen worden uitgelicht die de recensent bijzonder opvielen.

Karel Davids vergelijkt in zijn bijdrage twee vroegmoderne *long-distance corporations* die beiden een grote invloed hadden op de interactie tussen Oost en West, te weten de Sociëteit van Jezus en de *voc*, beiden zeer actief in de Oost en zowel tegenstanders – in de vroege zeventiende eeuw – als voorzichtige bondgenoten na 1650, toen de jezuïeten zich door het verval van het Portugese wereldrijk ter plaatse gedwongen zagen gebruik te maken van de *voc*-infrastructuur. De *voc* maakte graag gebruik van de diepgaande kennis die jezuïtische missionarissen opdeden over de Aziatische samenlevingen waarin ze opereerden. Voor kennis over het zeventiende-eeuwse China en de turbulente ontwikkelingen vertrouwde het *voc*-management op boeken en atlassen geschreven door jezuïeten. Natuurlijke bondgenoten werden jezuïeten